

Kuczyński, Stefan Krzysztof

"Stemmata w drukach polskich XVI wieku", Franciszek Pilarczyk, Zielona Góra 1982 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 75/2, 364-365

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

wydane części dotyczyły: ziem ruskich, Wielkiego Księstwa Litewskiego, Pomorza i Wielkopolski. Materiał małopolski okazał się zbyt obszerny, stąd zaszła konieczność jego podzielenia na dwie części i objęcie tomem publikowanym druków do końca XVI stulecia. Przyjęte założenia nie odbiegają od tomów poprzednich. Opracowanie ma charakter słownika wszystkich współpracowników drukarni małopolskich tego okresu. W tym samym ciągu alfabetycznym znalazły się hasła topograficzne, ponieważ jednak niemal całość ruchu wydawniczego skupiała się w stolicy ograniczyły się one do trzech miejscowości: Krakowa, Luślawic i Pińczowa. W dodatkowym dodatku znalazły się drukarnie i drukarze żydowscy. Hasła osobowe zawierają, jak zwykle, biogram, a następnie charakterystykę działalności wydawniczej i ewentualnie innych dziedzin pracy. Każdą pozycję dokumentuje bibliografia pomijająca jednak pozycje bezwartościowe.

Wydawnictwo stanowi kompendium wiedzy o renesansowym drukarstwie krakowskim przygotowane przez zespół jedenastu autorów zatrudnionych w Instytucie Badań Literackich, Bibliotece Jagiellońskiej i Bibliotece Narodowej. Osiągnęli oni wysoki stopień precyzji warsztatowej, co czyni z książki ważną pomoc w rękach historyka kultury.

S. G.

Franciszek Pilarczyk, *Stemmata w drukach polskich XVI wieku*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Zielonej Górze, Zielona Góra 1982, s. 206, ilustr.

Autor zajął się stemmatami, czyli wierszami „na herby”, które niemal od początków drukowanej książki polskiej wiernie jej towarzysząc „mogą służyć jako miara narastania panegiryzmu w kulturze polskiej” (s. 142). Wskazując na znaczący wzrost ilościowy stemmatów w drukach polskich w ciągu całego XVI wieku Pilarczyk wiąże to zjawisko z nasilaniem się walki religijnej i uzyskaniem dominacji przez obóz kontrreformacji (zwłaszcza Poznań, Wilno), kierowany przez jezuitów, chętnie posługujących się panegirykiem herbowym. Drugą przyczyną wzrastającej liczby wierszy „na herby” była pogarszająca się sytuacja coraz liczniejszej grupy pisarzy oraz wzrost kosztów druku i związana z tym konieczność szukania wsparcia możnych mecenasów, czczonych zwykle wierszowaną pochwałą ich herbu. Wiersze „na herby” były jedną z niewielu form poetyckich uprawianych tak powszechnie przez tak liczną grupę twórców; pisywali je przede wszystkim różni pisarkowie i wyrobnicy pióra, ale nie gardzili nimi również najwięksi: Krzycki, Janicki, Rej, Kochanowski, Sęp Sarzyński. Stemmata wyróżniają polską książkę drukowaną XVI i zwłaszcza XVII wieku; nigdzie nie występowały w takiej obfitości, jak w Polsce.

Praca stanowi wyczerpującą monografię stemmatów polskich XVI wieku: wyjaśnia genezę tego gatunku poetyckiego i jego stosunek do popularnych w XVI wieku emblematów, bogato egzemplifikowana daje analizę treści i formy badanych utworów, wiele uwagi poświęca osobom, którym wiersze dedykowano, przynosi wreszcie podstawowe informacje o ich autorach, także w kontekście związków łączących twórców z mecenasami. Na końcu znajduje się wykaz ponad czterystu druków polskich XVI wieku zaopatrzonych w wiersze „na herby”, nadto indeksy osób, którym te wiersze dedykowano, ich autorów oraz herbów. Tekst wzbogaca kilkadziesiąt reprodukcji herbów wraz z towarzyszącymi im wierszami.

Historyk kultury z pożytkiem skorzysta z książki Pilarczyka. Heraldyk słabszą jej stroną, co zrozumiałe w pracy historyka literatury, dostrzeże w rozdziale I po-

święconym powstaniu herbów polskich i ich znaczeniu w kulturze szlacheckiej XVI wieku oraz w różnych uwagach autora o herbach (*passim*). Mówiąc o genezie stemmatów autor pominął średniowieczną zachodnią poezję heraldyczną: wierszowane role i opowieści herbowe (*dit des blasons, contes des héralts, Wappendichtung*), także najstarszy polski panegiryk herbowy *Recomendatio Lelivae* z XV w., sławiący dom Tarnowskich i jego herb Leliwę („Miesięcznik Heraldyczny” t. III, 1910, nr 6—7, s. 98). Do bibliografii dorzucamy interesującą pracę N. A. Nilssona, „Russian Heraldic Virši from the 17th Century. A Manuscript in the Diocesan and County Library at Västeras” (Stockholm 1964), gdzie również uwagi o stemmatach polskich XVI wieku.

S. K. K.

Flugschriften der frühen Reformationsbewegung (1518—1524), t. I—II, Adolf Laube (Leitung), Annerose Schneider unter Mitwirkung von Sigrid Looss, Erläuterungen zur Druckgeschichte von Helmut Claus, Hrsg. von der Akademie der Wissenschaften der DDR, Zentralinstitut für Geschichte, Zentralinstitut für Literaturgeschichte, Akademie-Verlag, Berlin 1983, s. VIII. XVIII*, 1367.

Wydawnictwem tym Akademia Nauk NRD uczciła pięćsetną rocznicę urodzin Marcina Lutra (ur. 10 listopada 1483 r.). Publikacja nawiązuje i uzupełnia wydane wcześniej „Pisma ulotne z czasów wojny chłopskiej” (II wyd. 1978 r.). Oba tomy paginowane są łącznie. W t. I znajdują się pisma na temat krytyki kościoła, a także dotyczące nauki i osoby Lutra. W t. II drukuje się materiały n.t. stosunku władzy świeckiej do reformacji, jej problemów społecznych i ekonomicznych, a także rozwoju. W sumie zgromadzono 80 druków ulotnych ugrupowanych w pięciu częściach. Są to w t. I, cz. I „Krytyka kościoła” i „Reformacja kościoła” (29 tekstów); cz. II „Marcin Luter w opinii mu współczesnych” (11 druków); w t. II cz. III „Odpowiedzialność władz świeckich i reforma porządku społecznego”, cz. IV „Stanowisko wobec problemów społecznych i ekonomicznych”, cz. V informuje o rozwoju wydarzeń reformacyjnych.

Każda z części poprzedzona jest „Wprowadzeniem”. Poszczególne teksty opatrzone komentarzami, informującymi o podstawie wydania, genezie druku, oficynie wydawniczej, odnotowują one wydania i literaturę przedmiotu, a także objaśniają tekst.

Jest to reprezentatywny wybór niemieckich, ulotnych druków reformacyjnych, publikowanych w latach 1518—1524.

Pisma tu publikowane drukuje się w zasadzie na podstawie pierwodruków, w oryginalnej, ujednocionej jednak ortografii; interpunkcję zmieniono tylko w celu uczynienia tekstu bardziej zrozumiałym. Każdy z tomów zawiera indeksy: osobowy, imion własnych i cytatów biblijnych, co znacznie ułatwia korzystanie z książki. Opracowanie redakcyjne edycji, jasne, przejrzyste mogłoby być wzorem dla wielu naszych wydawnictw.

Za wybór tekstów i redakcję ogólną, a także za komentarze do cz. IV odpowiedzialny jest A. Laube, cz. I i II opracowała A. Schneider, cz. III i V S. Looss.

Znalazły się w tym wydawnictwie zarówno druki podstawowe dla reformacji, jak i mniej znane. Historycy Kościołów otrzymali edycję źródłową bardzo użyteczną.

R. K.